

SZILÁGYI ERZSÉBET

A PÉLDAKÉPKERESÉS EGY ÉLETEN ÁT TART

Könyvismertető T. Kiss Tamás: *Frontvonalban. Molnár Mihály élete dokumentumok tükrében* című kötetéről

Több okból is csak szubjektíven tudok írni a *Frontvonalban* című kötetéről. Jól ismerem a kötet szerzőjét, T. Kiss Tamást és feleségét, Tibori Theodosia Timeát. Mindkettőjüket nagyra becsülöm, Timeát a barátaim között tartom számon. Már ez elég lenne a szubjektivitás felvállalásához, de ehhez még hozzájárul, hogy nagyon szerettem a nagyapámat, valahol a titkos emlékezet-fiókjaimban rejtve, magam is szeretnék vele részletesebben is foglalkozni. Ezt a be nem vallott, még nem igazán körvonalazódó szándékot ez a kötet teljes egészében felszínre hozta, hisz sok hasonlóság van TTT nagypapjának életeseményei és az én nagyapám életeseményei között. Nem vagyok ezzel a titkos vággyal egyedül, hisz az 1960-as évek óta mind a generációom, mind a kicsit fiatalabb, vagy idősebb generáció tagjai ugyancsak sokat tettek a nagyszülők sorsának, mint a nem politika, ideológia által kreált példaképek sorsának a bemutatásáért (az oral history mélyinterjúi a történettudományban, a művészi dokumentumfilmekben is ennek a jegyében készültek).

T. Kiss Tamás kötete hasonlít az 1960-as évektől egyre gyakrabban megjelenő, nagyszülőkről szóló monografikus anyagokhoz, de azokon messze túllépett. Azokhoz képest sokkal több forrással dolgozott, hisz mára a levéltárakban egészen az 1990-es évtizedig elzárt anyagokhoz is hozzáfért. Így forrásai között szerepel magántulajdonban levő dokumentum, levéltárakban őrzött naplók, levelek, dokumentumok, és a főhős nagyapa életeseményeit együtt átélő adatközlők személyes emlékei alapján készült mélyinterjúk. Az írott anyagok mellé olyan képanyag is társul, ami a vizuális dokumentáció erejével mélyíti el az olvasó tudását, a Molnár Mihály sors egyediségét és példaértékét. Sőt azon túllépve a nagyszüleink példát nyújtó személyiségét.

A kötet témájánál fogva kronologikusan építkezik. A rövid curriculum vitae írott változata után képekben mutatja be Molnár Mihály életútját (amit kiváló ötletnek tartok). Ezután *Az első nagy háború 1914–1918* című alfejezetben az olasz frontot (Dél-Tirol, Isonzó), az orosz frontot (a Brusilov-offenzívát), valamint az Erdős-Kárpátokban folyó harcokat írja le. Azokat, amelyekben Molnár Mihály mellék- vagy főszereplőként vett részt. Az *Invalidus-kor* alfejezet a Tanácsköztársaság alatti

szerepvállalást, és a Horthy-rendszer civil életét mutatja be. *A második nagy háború és azt követő évek a nehézségeket*, a kulák létet, az ezzel járó megbélyegzést és a reménytelennek tűnő harcot soha fel nem adó cselekvések sorát írja le. Majd az *Apa és fia a forradalomban 1956* tartalmazza a nem egészen két hét történetét, majd a szovjetek bevonulása utáni hónapok leírását, valamint a megtorlást. A kötetet záró részek címei: *Epilógus, Záradék, Dokumentumok*. Mindezekhez társul *névmutató, rövidítések feloldása, valamint válogatott bibliográfia*.

A kiteljesedés

Molnár Mihály (Tibori Theodosia Timea nagypapja) 1895-ben született Csorvás Nagymajorban, 1970-ben hunyt el Békéscsabán. Részt vett az első és a második világháborúban. Az első világháborús érdemeiért 50 kataszteri hold vitézi földet kapott, amiből mintagazdaságot hozott létre. A második világháborúban, 1942-ben „visszaténylegesítették” (12. o.), és a kiegészítő parancsnokságon dolgozott. Mint őrnagy került angol hadifogságba, ahonnan 1945-ben tért haza. 1956-ig a proletár diktatúrában, majd a népi demokráciának keresztelt időszakban, a kulák szerepbe kényszerítve, a szűkre szabott keretek között is próbált harmonikusan berendezkedni, másokért felelősséget vállalni. Az 1956-os forradalomban aktívan részt vett, aminek a megtorlása sem maradt el a kádári korszakban.

A címszavakban leírt curriculum vitae már sejteti, hogy a politika szinte mindig beleszólt a mégoly erős, szilárd értéktudatú személyiség lehetőségeibe, szinte soha nem tette lehetővé az saját sorsáért felelős életút kialakítását, mert csupán nagyon rövid időszakokat engedélyezett a saját értékrend szerinti életvezetésre. Ennek az értékrendnek a középpontjában a hazaszeretet, a férfi szerep felelősségteljes „alakítása”, a vállalt feladatokkal való azonosulás és azok maximális teljesítése, „a soha nem adom fel” – iránytű szerinti döntés állt. Írhatnánk, hogy pályaválasztásával eldőlt ezen értékek életirányító szerepe: „*Molnár Mihály fiatalon, alig 18 évesen egyéves önkéntes katonai szolgálatra vonult 1913. október 1-én a Cs. és Kir. 101. sz. gyalogez-*

redhez, Nagyváradra. Az önkéntes tartalékos tiszti iskola elvégzése után 1914 tavaszán Békéscsabára helyezték, a 101-es gyalogezred III. zászlóaljához, mint karpaszományos tizedest. Az első világháború tényleges szolgálata alatt tört ki. Mintegy 11 000 fős ezredével Szerbiába vonult, aztán a galíciai orosz fronton a 2. hadsereg kötelékében harcolt. Bátorságáért őrmesterré, zászlóssá léptették elő. 1914. augusztus 1-jétől 1915. május 13-ig szakaszparancsnok, 1915. november 14-től 1916. március 1-jéig vadász-szakaszparancsnok” (49. o.). MM 1913-ban érettségizett Késmárkon, majd utána azonnal önkéntes katonai szolgálatra ment. 21 éves koráig, a jogi felnőtté válásig 3 éven át a katonai kiképzés, a katonai bevetések alakították értékrendjét, személyiségét. Mondhatni a csatákra való felkészülés, a csatákban való helytállás, a kudarcok és a sikerek feldolgozásának egyéni folyamata alapozták meg azt, ami egy életen át elkísérte: a mindig-minden helyzetben helytállás irányítvá válását. Kissé hosszabban időztünk az első világháborús idők történéseinél, de a későbbi történések alapjai fiatalokiban szilárdulnak meg. Akár úgy, hogy a pozitív irányultság, a helytállásra törekvés lesz az irányító érték az egyén életében, vagy az élet mélypontjaiban a célok feladása, a pozitív törekvések megvalósításába vetett hit elvesztése lesz a jellemző. MM életútját a pozitív irányultság kísérte végig, mely elbizonytalanodásokat okoz az életvezetésben. MM esetében a tartás, a helytállásra törekvés vált meghatározóvá.

A katonás tartást, magatartást a harci vagy a civil nyugalom állapotában más-más feladatok megoldásakor is azonos értékrend, kultúra irányítja. A leszerelt katonára is a katona-magatartás jellemző, és a nagyapánk nemzedéke számára ez különösen példaértékű volt. MM civilként is őrnagy úr maradt a környezete számára, mindig meghatározó volt számára, hogy a legjobbat hozza ki a lehetőségből, hogy képviseljen másokat, vezetőként a többiek nevében, a többieket képviselje. A Horthy-időszakban a vitézi 50 holdon példaértékűen gazdálkodott. Bár nem voltak gyermekkori tapasztalatai, nem otthonról hozta a földhöz-értést, legfeljebb a ragaszkodást a földhöz. Mégis kitűnően gazdálkodott. „A Bedőszeg-pusztára kiköltözött Molnár Mihály téglából építette házát, birtokát gépesítette, gazdaságát szakmai önképzéssel, szisztematikusan fejlesztette. Korszerű gazdálkodási központot alakított ki. Az „Őrnagy úr tanyája” az 1930-as évektől mintagazdaságnak számított Gyulaváriban. Különösen figyelemre méltó volt a tanya körül telepített gyümölcsös és méhészet. A három-négy évenként ismétlődő árvíz elleni védekezésül

védőtöltést emelt tanyája köré. Nagy tekintélynek örvendett a település lakosainak körében. ...A gazdálkodás mellett közéleti szerepet is vállalt. Az 1932-es választások során megkapta „a nép elnöke” címet, és mint ilyen vett részt az 1936-os választásokon is. 1936. január 8-tól tagja a községi képviselőtestületnek. A Számvizsgáló Bizottság elnöki teendőit látta el egészen 1942. április 24-ig. Tagja volt a megyebizottságnak, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarának, elnöke a településen megszerveződött Mezőgazdasági Körnek. Szoros kapcsolatot ápolt a Magyar Néprajzi Társasággal. Szabadidejében szívesen vadászott” (114. o.).

A megbélyegzettség

A második háború utáni évek, évtizedek már nem a lehetőségekkel való élés, a kiteljesedés évei, évtizedei voltak MM életében. Hiába próbált alkalmazkodni az új rendszerhez, az nem fogadta el, nem fogadta be. Volt ellenség, horthysta katonatiszt, kulák, „56-os ellenforradalmár”. Hiába ajánlotta fel Ő is, apósa is az államnak a földjét, beadványaikra nem is reagáltak a hatóságok. A fia (Dr. Molnár Mihály) naplójában így ír erről: „A szükséges, bár nem éppen szakszerűen kiélezett „osztályharc” egyik vulgáris produktuma volt azon fürmedvény, amely az Alföld c. szennylapban egy M.L. szignatúrájú bértollnoktól Dénes-majorról megjelent, amely a közismert módon célba veszi Molnár őrnagyot, annak László öccsét (és) Patay (András) kulákokat...” (128. o.). Először 1951-ben, majd 1956-ban ismét próbálkozott földjei visszaadásával. Erre a másodszori próbálkozásra az bátorítja, hogy a volt 101-es bajtárs, Szobek András lett a begyűjtési miniszter (és milyen ironikus, hogy a korszakban elvárt elvtárs megszólítással szemben az 1956. január 10.-én írt levélében úrnak titulálja, 137. o.). A levelére a titkárságról választ is küldenek, melyben tudatják vele, hogy továbbították a megfelelő hivatalba.

1956-ban, mint a forradalomban résztvevők számára hiteles embert, Gyulaváriban a forradalmi bizottság tagjává választják. A forradalomban fiával együtt vesz részt, és a forradalom után a megtorlások idején a felelősségre vonás is eléri mindketőjüket. Börtönbe is kerülnek, bíróságok hallgatják ki. MM-t, a könyv főszereplőjét, a gyulai bíróság (1958 augusztusában): „Az ellene népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette alól bizonyítékok hiánya okából felmenti” (166. o.). A könyv röviden szól két

családtag 1956 alatti és utáni életeseeményeiről: fia hároméves ítéletéről, és veje tevékenységéről. Röviden ismerteti az 1958 utáni nem könnyű évek csendes visszahúzódását, az 1945 utáni évek újabb megbélyegzettségben töltött időszakát. 1970. május 18.-án, reggel öt órakor, Békéscsabán elhunyt.

Egy szép könyvről

T. Kiss Tamás „Frontvonalban” című kötete nagyon alapos, élvezetes portré Molnár Mihály őrnagy úrról. Igaz és szép könyv. Mintha a főszereplő iránti tisztelet tükröződne abban a tényben, hogy a könyvet jó kézbe venni. A könyv és a borító Molnár

Iscsu István grafikusművész munkája. A címlap betűtípusai, színei nyugalmat árasztanak, az ölbetett kezű fiatal tiszt portréja egy zárkózott, de a jövőt derűsen kutató férfit mutat, ami kíváncsivá teszi az olvasót. Az esztétikai elvárásokat ébresztő címlappal nem záródik le semmi, hisz a lapok, az oldalak szerkezete, a megnyugtató betűnagyságok és -típusok, a kiválasztott képek és dokumentumok elhelyezése a megbékélés érzését sugallják az olvasónak, és arra inspirálnak, hogy a nagyapáink, apáink sorsával való szembenézés, a pontos adatok, információk nagyobb történelmi-társadalmi-kulturális kontextusba elhelyezve az önmagunkkal való szembenézést talán elindítják, talán megkönnyítik (vagy ez a kettő együttjár?!).